

РОЗДІЛ «ХІМІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ. БІОТЕХНОЛОГІЇ»

УДК 631.632

ЛАРИЧЕВА Л.П., к. т.н., доцент
ВОЛОШИН М.Д. д.т.н, професор
ДУБИК О.С., студент

Дніпродзержинський державний технічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТОНИНИ ПОМЕЛУ НА ПРОЦЕС КИСЛОТНОГО РОЗКЛАДАННЯ ФОСФОРИТІВ

Вступ. Фосфатні руди відрізняються умовами утворення і характеризуються великою різноманітністю хіміко-мінералогічного складу. Значна частина українських фосфоритів відноситься до «бідних» (6-12% P_2O_5), що містять значну кількість домішок, які по-різному впливають на процес кислотного розкладання, а значить, і на умови переробки їх в добрива. Розмелювання вихідної руди дозволяє вивільнити з міцних конгломератів мінерали, що входять до її складу. Враховуючи слабку розкristалізованість фосфатної складової фосфориту і надзвичайну дисперсність його включень у породотворюючі мінерали, представляло інтерес дослідити вплив тонини помелу сировини на повноту її кислотного розкладання.

Постановка задачі. Метою експерименту стало дослідження процесу розкладання низькоякісних фосфоритів фосфатною та сульфатною кислотами в залежності від ступеня їх подрібнення.

Результати роботи. Дослідження проводилися на зразку фосфоритної руди, хімічний склад якої наведено у табл.1.

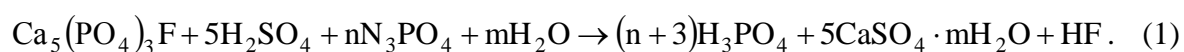
Таблиця 1 – Хімічний склад фосфориту

Хімічний склад, % мас.							
Компоненти	P_2O_5	Fe_2O_3	Al_2O_3	CaO	MgO	CO_2	SiO_2
Зразок 1	14,9	1,75	1,36	34,9	2,99	18,4	13,5

Сульфатнокислотна екстракція у різних її варіантах є основним методом отримання фосфатної кислоти, яку використовують для виробництва концентрованих фосфорних та комплексних добрив.

Виробництво фосфатної кислоти методом сульфатнокислотної екстракції зводиться до розкладання природних фосфатів сульфатною кислотою з наступною фільтрацією отриманої пульпи для відділення фосфатної кислоти від осаду, який являє собою нерозчинний сульфат кальцію. Частина основного фільтрату та фільтрат, що утворюється при промивці осаду на фільтрі, повертають у екстрактор для забезпечення достатньої рухомості пульпи при її перемішуванні та транспортуванні. Масове відношення між фазами (P : T) підтримують у межах 1,7:1-2,5:1 [1].

Розкладання природного фосфату з метою отримання екстракційної фосфатної кислоти проводять сумішню водних розчинів сульфатної та фосфатної кислот за сумарним рівнянням [1]:

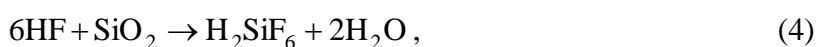

В залежності від температури та концентрації фосфатної кислоти сульфат кальцію осаджується у вигляді дигідрату ($m=2$) – $CaSO_4 \cdot 2H_2O$ (гіпс), напівгидрату ($m=0,5$) – $CaSO_4 \cdot 0,5H_2O$ або ангідриту ($m=0$) – $CaSO_4$.

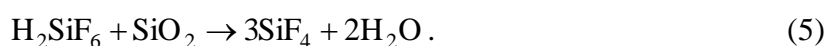
Домішки, які містяться в фосфоритах, також вступають в реакцію з кислотами. Сполуки заліза і алюмінію переходять у розчин, з якого повільно кристалізуються у вигляді комплексних солей. Алюміній утворює амоній фосфат, який перетворюється в комплексні фосфати кальцію і алюмінію ($(\text{CaAlH}(\text{PO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}, \text{CaAl}_6\text{H}_4(\text{PO}_4)_8 \cdot 20\text{H}_2\text{O})$). Аморфний фосфат заліза FePO_4 утворюється тільки при високому вмісті Fe_2O_3 у рідкій фазі [1].

Одночасно з реакціями (1)-(3) відбувається кислотне розкладання нефеліну, глауконіту, каоліну та інших мінералів, які містяться у фосфориті, з утворенням сульфатів та двооксиду кремнію. Двооксид кремнію реагує з фторидом водню, що утворився за реакцією (1), з утворенням кремнефтористоводневої кислоти:

яка частково виділяється у газову фазу у вигляді евімолекулярної суміші $2\text{HF} + \text{SiF}_4$. Ступінь виділення фтору у газову фазу збільшується з підвищенням температури. Тетрафторид утворюється також при взаємодії H_2SiF_6 з SiO_2 (при надлишку SiO_2):

Швидкість розкладання природних фосфатів мінеральними кислотами є функцією багатьох факторів, зокрема, хіміко-мінералогічного складу і фізичної структури фосфатної сировини.

Досліди по розкладанню фосфориту проводилися у термостатованому стакані ємністю 500 см^3 , обладнаному мішалкою. Необхідна температура процесу підтримувалася за допомогою електричного нагрівального елементу. Контроль температури в реакційній зоні здійснювався за допомогою контактного та контрольного термометрів.

Методика проведення експерименту полягає в наступному. У термостатований стакан заливали наважку кислоти, нагрівали до заданої температури і при перемішуванні вводили 50 г досліджуваного зразка руди, отриманого шляхом розсіювання фосфориту на ситах.

Для визначення тонини помелу використовувалися сита з номерами: №1; №3; №3,5; №4,5; №5,5. Номер сита означає діаметр отворів сита. Фракція фосфориту, крупніша за номер сита, залишалася на ситі; більш дрібна – просіювалася скрізь отвори. Таким чином утворювалися фракції, тонина помелу яких відповідала номеру сита.

Протягом всього часу розкладання фосфориту періодично проводили відбір проб для аналізу рідкої фази на вміст P_2O_5 , Fe_2O_3 , Al_2O_3 за відомими методиками [2].

Вивчення впливу тонини помелу на процес кислотного розкладання фосфоритів проводили при температурі $40\text{-}80^\circ\text{C}$, концентрації фосфатної кислоти 10-20% P_2O_5 , концентрації сульфатної кислоти 1-6% (в перерахунку на SO_3), тривалості процесу 10-300 хвилин.

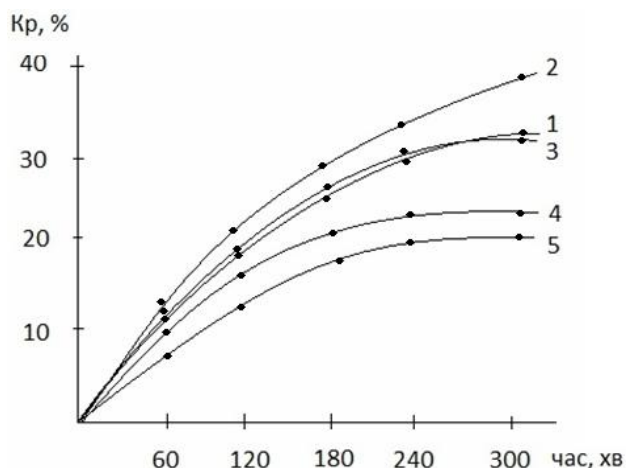
Досліди показали, що із збільшенням тонини помелу ступінь вилучення P_2O_5 фосфатною кислотою з домішкою 1-4% SO_3 (рис.1) зростає, як і у випадку застосування тільки сульфатної кислоти. Це є цілком логічним, тому що зі збільшенням ступеня подрібнення відбувається вивільнення фосфатовмісних мінералів, які представлені у фосфориті, в основному, фторгідроксидкарбонатапатитом та трикальцієвою сіллю фос-

Рисунок 1 – Залежність ступеня вилучення (Кр) P_2O_5 фосфориту від тонины помелу

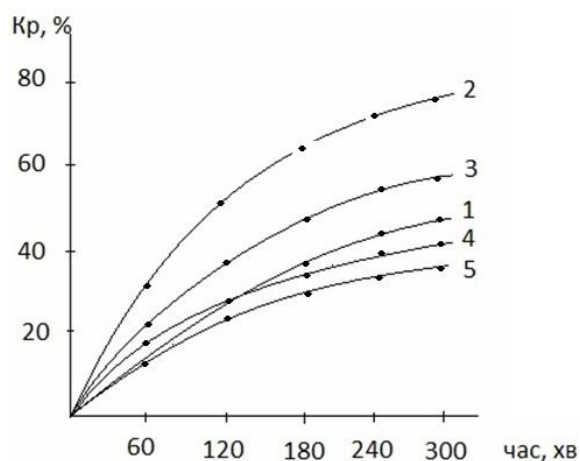
30 хвилин від тонины помелу представлена на рис.2-3.

У випадку розкладання домішкових мінералів, які містять залізо та алюміній у вигляді полоторних оксидів R_2O_3 , сумішшю фосфатної та сульфатної кислот результати не є однозначними. При розмелюванні зразка руди ступінь розкладання зростає тільки для зразка 2 (-0,25 + 0,16 см) при дослідженні ступеня вилучення Fe_2O_3 (рис.2) та зразків 2 (-0,25 + 0,16 см) і 3 (-0,16 + 0,10 см) при дослідженні ступеня вилучення Al_2O_3 (рис.3). Для зразків 4, 5 з тониною помелу менше ніж 0,10 мм ступінь розкладання зменшується.

1 – вихідна руда (-0,25 см),
2 – (-0,25 + 0,16 см), 3 – (-0,16 + 0,10 см),
4 – (-0,10 + 0,05 см), 5 – (-0,05 см)

Рисунок 2 – Залежність ступеня вилучення (Кр) Fe_2O_3 фосфориту від його гранулометричного складу

1 – вихідна руда (-0,25 см),
2 – (-0,25 + 0,16 см), 3 – (-0,16 + 0,10 см),
4 – (-0,10 + 0,05 см), 5 – (-0,05 см)

Рисунок 3 – Залежність ступеня вилучення (Кр) Al_2O_3 фосфориту від його гранулометричного складу

Зниження ступеня і швидкості розкладання залізо- і алюмовмісних мінералів в міру зменшення розміру часток пояснюється тим, що при розсіюванні зразка руди стала класифікація його мінералогічного складу. У більш великі класи потрапили тверді мінерали, але ті, що легко розкладаються у суміші кислот, а в дрібні – досить крихкі, але ті, що повільно розкладаються. В зразках 2-3 із залізовмісних мінералів переважають кислоторозчинні гідроксиди заліза, в зразках 4-5 – менш розчинний гематит. Алюмовмісні мінерали фосфориту представлені, в основному, глинистими матеріалами з групи гідрослюд, які повільно розчиняються у фосфатній кислоті (зразки 4-5) на відмі-

фатної кислоти $Ca_3(PO_4)_2$, з міцно зцементованих конгломератів фосфатної складової з домішками, і збільшується їх доступність для кислот.

Залежність ступеня розкладання залізо- і алюмовмісних мінералів сумішшю фосфатної (17% P_2O_5) і сульфатної (2% SO_3) кислот при температурі $60^{\circ}C$ і тривалості процесу екстракції

ну від ліпше розчинених монтморилониту та каолініту, що присутні поряд з гідрослюдами у зразках 2-3.

Висновки. Показано, що в процесі кислотного розкладання низькоякісних фосфоритів ступінь вилучення P_2O_5 сумішшю фосфатної та сульфатної кислот зростає зі зменшенням тонины помелу, на відміну від характеру розкладання домішкових залізо- та алюмовмісних мінералів. При зменшенні тонины помелу нижче 1,6 мм відбувалося помітне зниження ступеня вилучення полуторних оксидів заліза та алюмінію в рідку фазу, що пояснюється тим, що при розсіюванні руди відбувалася класифікація мінералогічного складу останньої. У більш великі класи потрапили тверді мінерали, що легко розкладаються кислотами (гідроксиди заліза, монтморилонит, каолініт), в дрібні – крихкі, що розкладаються повільно (гематит, гідрослюди).

При створенні нових енергоефективних технологій переробки низькоякісних фосфоритів слід враховувати хіміко-мінералогічний склад руди для запобігання зайвих енергетичних втрат на її розмелювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копылев Б.А. Технология экстракционной фосфорной кислоты / Б.А.Копылев. – Л.: Химия, 1981. – 222с.
2. Кельман Ф.Н. Методы анализа при контроле производства серной кислоты и фосфорных удобрений / Кельман Ф.Н., Бруцкус Е.Б., Ошерович Р.Х. – М.: Химия, 1965. – 392с.

Надійшла до редколегії 31.10.2016.

УДК 661.152.4

ІВАНЧЕНКО А.В., к.т.н., доцент
ВОЛОШИН М.Д., д.т.н., професор

Дніпровський державний технічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ОДЕРЖАННЯ БІОМІНЕРАЛЬНОГО ДОБРИВА З ВІДХОДІВ ОЧИСНИХ СПОРУД З ДОБАВКОЮ ОПАЛОГО ЛИСТЯ

Вступ. Вирішення проблеми утилізації відходів та підвищення ефективності роботи міських очисних споруд є одним з першочергових завдань екологічної безпеки не тільки України, але й багатьох інших провідних країн світу, зокрема Євросоюзу. Світовий досвід використання технології анаеробної переробки осадів стічних вод та інших органічних відходів для одержання біогазу свідчить про рентабельність і перспективність її впровадження [1, 2]. Проте одним з невирішених питань застосування біогазових установок в Україні є інтенсифікація процесу зброджування та збільшення виходу біогазу.

Анаеробне зброджування – складний мікробіологічний процес мінералізації, в ході якого органічна речовина без доступу повітря трансформується в газоподібний метан (CH_4) та діоксид вуглецю (CO_2). Цей процес умовно можна поділити на три основні стадії: гідроліз, утворення кислот (кислотогенна стадія) і утворення метану (метаногенна стадія). Продукти метаболізму кожної стадії є субстратом для наступної стадії [3].

Використання методу диспергування вихідної сировини, тобто тонкого подрібнення, призведе до утворення гомогенізованої маси, що сприятиме безперешкодному обміну речовин на поверхні розділу рідкої та твердої фази, є запорукою високої актив-